

פגישות עם
התניא

שתי נפשות

שמואל רסקין

אתם

מוזמנים לפגישה עם בעל-התניא, רבי שניאור זלמן מלאדי[®].

פגישה משמעה שיח בין שני צדדים. לא האזנה לרעיונות בלבד, או השתתפות פאסיבית בהרצאה. פגישה איננה מונולוג של צד אחד אלא דיאלוג, והיא כוללת גם הקשבה ותקשורת פעילה בין כל המשתתפים בה.

חשבו על הפגישה האחרונה שלכם עם הבוס, או הפסיכולוג, או המנהל החינוכי. התכוננתם לפגישה וסידרתם בראש את הדברים שרציתם לומר. הרצתם תסריטים אפשריים ודמיינתם כיצד תיראה הפגישה, מה תגידו ואיך תגיבו.

אבל אז הפגישה החלה והיא הייתה שונה מכפי שחשבתם. אמרתם דברים אחרים מאלו שתכננתם. נאמרו לכם אמירות אחרות מאלו שציפיתם לשמוע. הפגישה לבשה צורה שונה מכפי שהצטיירה בדמיון המוקדם שלכם.

בחז"ל ישנה אמירה מעניינת: "טורא בטורא - לא פגע, אינש באינש - פגע". הרים אינם נפגשים זה עם זה, גם אם הם קרובים האחד לשני. התווך חוצץ ביניהם. לעומת זאת, בפגישה אנושית יש פוטנציאל להתרחשות קסם, משהו חדש שנולד כאן והוא בלעדי לפגישה הזאת ולאנשים שנוכחים בה כאן ועכשיו. הרצאה היא שבלונית, קשיחה ולא משתנה. המפגש הוא דינמי ומתוך הגמישות שלו מתהווה דבר חי, ניצוץ שעובר מאדם לאדם.

לפי אמרה המיוחסת לרבי שמואל מליובאוויטש, המהר"ש[®] (הרביעי בשושלת חב"ד), בפגישת 'יחידות' שבין רבי וחסיד צריך גם הרבי "ללבוש את בגדי החסיד", או בעברית מדוברת "להיכנס לנעליים שלו", לחוש את פעימות הלב שלו, ורק מתוך כך להשיב לו.

בהקדמה שכתב בעל התניא לספרו הוא מציע לנו להיפגש עמו. הוא כותב שהספר הזה איננו רק רעיון או עמדה פילוסופית על ייעוד האדם בעולם,

או מדריך פסיכולוגי המבקש להנחות את האדם כיצד להתמודד עם אתגרי החיים. זהו גם אינו ספר מחשבה במונח הקלאסי של ארון הספרים היהודי, אף שהוא בוחן ומתעמק בסוגיות עקרוניות במרחב האמוני.

אף שיש בספר את כל אלו, ספר התניא הוא בעיקר מפגש. המחבר מציע לנו לבוא אליו עם השאלות שלנו מהבית, ודרך הספר לפגוש אותו ולאפשר לו לרפא אותנו, לפתוח לנו את העיניים ולהאיר את חיינו.

לא כל ספר טוב חייב להיות 'ספר מפגש'. אבל כאן המחבר לא רק רצה לשותף אותנו ברעיונות שכתב, אלא הוא ביקש לפגוש אותנו. בהחלט ישנם כללים כיצד להגיע למפגש ואיך להיות קשובים במהלכו. אבל הכלל הראשון שעמו יש לגשת לספר התניא זו עצם הידיעה שיש כאן מפגש בין הקורא ובין המחבר - בעל התניא.

מה מטרת הספר הזה

בספר שבידכם אנסה, בעזרת השם, לשותף אתכם בחוויית המפגשים שלי עם התניא.

זה איננו ספר פרשנות מבארת לטקסט של התניא, אלא הזמנה למסע משותף, אתם ואני, אל תוך התניא. אני משוכנע שהדרך שלנו יחד תהיה מהנה, מרגשת, ואולי קצת מטלטלת, אבל בטוחה.

אני מקווה שהחוויה האישית שלי בלימוד התניא תסייע לאחרים להיכנס לחוויית הפגישה הייחודית שלהם עם המחבר.

הצעת קריאה: פנו לעצמכם זמן, שבו מול הספר, לחוד או ביחד, נתקו את הסלולרי, וקראו בכל פעם רק פגישה אחת. רשמו את מסקנותיכם לעצמכם. אם יש לכם שאלות שנוגעות להבנת ה'פשט' בתניא - פתחו את ספרי העזר האחרים (כמו הספר המוסמך 'שיעורים בספר התניא' בהוצאת קה"ת, שנחשב לספר 'מוגה' ומדויק; או הספר למעמיקים 'חסידות מבוארת - תניא' בהוצאת 'היכל מנחם', שהוא סוג של אנציקלופדיה לתניא) או היעזרו באנשים הבקיאים בספר התניא.

נקודה נוספת: הספר הזה איננו מתיימר להוות פרשנות מדויקת של התניא. אם יש לכם שאלות שנוגעות לעצמכם - הו, בדיוק בשבילכם נכתב התניא.

הספר נועד לעורר מחשבה. חשבו פעם, חשבו פעמיים, עיינו בתניא (המקורי, כן?) שוב והתייעצו עם הקרובים לליבכם.

זכרו, התניא הוא הספר. ה'פגישות' אינן אלא הצעת הגשה, פרי פגישותיי שלי עם התניא, והמסקנות משיעורי תניא שזכיתי להעביר לקהלים שונים במשך, ברוך השם, קרוב לעשרים שנה.

אנצל את ההזדמנות להזמין אתכם, אם נהניתם מהספר ואתם רוצים עוד, לצפות או להאזין לשיעורים שלי העולים מעת לעת לרשת, בפלטפורמות השונות. פשוט חפשו את שמי במרשתת, ותגיעו לשם.

במהלך הספר הוזכרו שמות של אישים וספרים מוכרים יותר ופחות, לתועלת הקוראים הוספנו בסוף הספר ביוגרפיה קצרה, שבאמצעותה קל יהיה יותר להבין את משמעותו של האיש או הספר, ואת המשמעות של הדברים שנאמרים משמו. לצד כל שם שהוזכר בנספח הביוגרפיה, הוספנו ציון כזה - ©.

כאן המקום להודות להוצאת מעיינותיך בראשות הרב משה שילת אשר נטלה חסותה על הפרויקט. לידידי לוי שייקביץ על העריכה. לידידים טובים ואמיתיים, שדחפו אותי לאורך כל הדרך לעשות זאת (ישראל רבינוביץ, שלום מגידמן, ישראליק אשכנזי, מענדי פלס, ועוד). למשתתפי שיעורי התניא לאורך כל השנים, ובמיוחד לויקטור ושי-לירון גואטה שאירחו את השיעור בביתם בהתמסרות. לר' אילן שרעבי החברותא הקבועה שנתן את הביקורת הטובה ביותר, וישר לפנים. לכל הידידים שתמכו כלכלית בפרויקט הלא-פשוט הזה. לקהילת חב"ד שיכון ותיקים ונוה רמז בחולון. ולפני הכול ואחרי הכול, למשפחה היקרה. תודה רבה לכולכם.

בהצלחה!

שמואל רסקין

תוכן עניינים

7 פתח דבר

מפגש ראשון:

15 לגלות לבד

לגלות לבד / עם הצדיק או לבד / ספר של בינונים / מפי ספרים ומפי סופרים

מפגש שני:

24 הגוי שלי יותר גדול

איך הוא קרוב מאוד? / חידושו של הבעל-שם-טוב / חידושו של בעל התניא /
הספר שיצר שלוחים בסקנדינביה

מפגש שלישי:

35 אני אני, כי אני אני

הסכמות והקדמות / כותבי ההסכמות על ספר התניא / אגרת או התנצלות
המחבר / אינה דומה שמיעה לראיה / האם אפשר להחליף מורה חי בספר? /
כל אחד הוא מיוחד

מפגש רביעי:

48 אחריות

תחליף לפגישה אישית / ביודעיי ומכיריי קאמינא / כל התשובות על כל
השאלות / והם יבוננוהו / שפלות של שקר / לקראת ההדפסה

מפגש חמישי:

59 רגעים של לידה

השבועה / תהי פיקח ואל תהי שוטה! / ענין של דימוי עצמי / הסכנה במחשבה
שלילית / שני ערכים היוצרים אדם אחד בריא

מפגש שישי:

71 **חיפושים אחרי הבינוני**
 "וטוב לו, ורע לו" / האם יתכן שיש 'קדוש מרחם'? / שאלות

מפגש שביעי:

87 **המקרה המוזר של האלוקית והבהמית**
 שני גויים / מהי 'נפש'? / שתי נשמות / אקמולי בטעם תות / הפתרון לשאלה

מפגש שמיני:

98 **קבורת חמור**
 ארבעה יסודות / זה חלק ממני / התאוה והגאוה / מדות טובות שבטבע כל
 ישראל / אין בהם טוב

מפגש תשיעי:

107 **נשמה טהורה**
 שתי נשמות / "זיפח" / בנים למקום / אלוקיי נשמה

מפגש עשירי:

119 **התפלגות הנשמות**
 אנשים הם שונים / כן חלק אלוקה או לא חלק אלוקה / כולם נשמות טובות /
 סוגים שונים / תפקיד לכל תלמיד

מפגש אחד-עשר:

132 **ראש בני ישראל**
 רסיסי נפש הבהמית / תפקידו של הרבי / זהו גורל

מפגש שנים-עשר:

143 **תנועה של נפש אלוקית**
 באיזו קומה אתה בוחר לגור? / מבנה אלוקי / שלוש אימות, שבע כפולות /
 כוחות הנפש / מוחין ומידות / שיטת חב"ד

מפגש שלושה-עשר:

155 **מעגלי חיים**
 חוכמה ובינה / אב ואם / כך יוצרים אהבה ויראה / צימאון והרוויה

מפגש ארבעה-עשר:

166 **לדעת**
 תפילת הנשמה / שאר המידות / והדעת / לא מכתב זר / חיים בנדמה לי /
 זהירות מדמיונות / קיום המידות

מפגש חמשה־עשר:

180 הלבושים

שלושה ערוצים / מאוחד, נפרד, נבדל / תרי"ג מצוות / תרי"ג אברי נפשו /
התלבשות מדויקת / כל אחד והעולם שלו

מפגש ששה־עשר:

194 רצוא ושוב

התלבשות חב"ד בתורה / התלבשות המידות במצוות / סוד רצוא ושוב /
התלבשות היראה בלא תעשה

מפגש שבעה־עשר:

204 חיבורים

הדילמה של הרמב"ם / גבהה וגדלה מעלתם / איך תופסים את אלוקים? /
כמו מים / חיבור מוחלט

מפגש שמונה־עשר:

216 צרור החיים.

נגיעה בנצח / כשיואב עף באוויר / מוקפים ברצון השם / שעה אחת / בעקבות
השל"ה הקדוש

מפגש תשעה־עשר:

227 לחבק את המלך

התורה הגשמית / שלושת אלפים משל / והאר עינינו בתורתך / חיבוק חוזר

מפגש עשרים:

239 שינוי עומק.

לית מחשבה תפיסא ביה / תפיסא / דבר ה' זו הלכה / ה' עצמו אומר ההלכה /
המעלה שבתורה / לחם ולבוש / הנפש האלוקית

מפגש עשרים ואחד:

255 שיירה ריקה

סיפורה של בהמה / זה לעומת זה / עשרה כתרין / היחס בין מוחין ומידות /
המדות לפי ערך השכל / הלבושים

מפגש עשרים ושניים:

265 מהי קדושה?

מה שלא אתנו - נגדנו / סטרא־אחרא / מהי קדושה? / איש ישראל למטה

מפגש עשרים ושלושה:

277 **מסיבת החתולות.**

פנימיות וחיצוניות הכוונה / התירוץ הוא "עבדים היינו" / הקב"ה נמצא בעולם / קליפת נוגה /

מפגש עשרים וארבעה:

289 **קוד פתוח.**

בהמה כמו בהמה / ג' קליפות הטמאות / קליפת נוגה / עניין של כוונה / אין שטח אפור

מפגש עשרים וחמשה:

300 **לכבוד שבת קודש.**

רגל פה, רגל שם / לכבוד שבת קודש / אבן טובה בתוך הדג / לשם הנאת בטני / זה בידיים שלך / רישיון להתנתק מהקב"ה

מפגש עשרים וששה:

312 **לחלץ את הגלידה.**

לפי שעה / אסור / קיבוץ נידחים / תשובה מאהבה / קריאת שמע שעל המיטה

מפגש עשרים ושבעה:

323 **שד משחת.**

לא עולה למעלה / מלאכים ושדים / איך מתמודדים עם שדים

מפגש עשרים ושמונה:

334 **מים אחרונים חובה.**

תניוקות של בית רבן / קצת פרקטיקה / חיבוט הקבר, כף הקלע / גיהנום / היינו כחולמים

מפגש עשרים ותשעה:

345 **רק לשמור על הראש.**

הסיפור של לימודי ליבה / רק לא לזרוק את הילד ליאור / הרמב"ם והרמב"ן

מפגש שלושים:

352 **עת סיכום.**

נספח

359 **אישים וספרים המוזכרים בספר.**

תפגש ראשון: לגלות לבד

על צמיחתו של בעל התניא וגילוייו האישיים, על הסודות שרצו שהוא יגלה לבד, ועל העצמאות והחשיבה המקורית אותה הוא רוצה להנחיל גם לנו

דף השער (1)

בואו נצא למסע בזמן.

אוקראינה, המאה השמונה־עשרה.

זה קרה די בבת אחת.

הבעל־שם־טוב[®], מייסד תנועת החסידות, לא נולד למשפחה מוכרת ולא היה ידוע בצעירותו. יום אחד קם אדם, ומחולל תנועה של התעוררות והתחדשות שמקיפה בתוך תקופה מאוד קצרה את כל שדרות העם.

המסר של הבעל־שם־טוב היה כפול: מסר אחד, שהועבר להמונים, הוא מסר של ריפוי נפשי ורוחני. הוא גילה ליהודים הנאנקים תחת עול הגלות כי הם בניו האהובים של אלוקים וכי "חיבה יתירה נודעת להם"¹. הבעל־שם־טוב גילה להם את סוד השמחה בעבודת ה', את מעלת הביטחון בהשם ואת כוחה של האמונה בו. המסרים האלה, שהיום נתפסים כמובנים מאליהם, היו סם פלאות לעם השרוי בגלות.

והיה גם מסר שני. הוא נמסר בלחישה, בתוך בית המדרש, לקבוצה מובחרת של תלמידים ענקי עולם. אותם לימד הבעל־שם־טוב תורה סדורה ומעמיקה,

1. פרקי אבות, פרק ג משנה יד.

הגות שכמותה לא שמע העולם עד כה. המסקנות של אותה תורה עלו, כמובן, בקנה אחד עם המסר להמונים, אבל הקוד עצמו נותר סגור לקומץ גדולי רוח שהיו ראויים לו.

תלמידיו של הבעל־שם־טוב נפוצו על פני כל הארץ ובשורת הריפוי בפייהם. והם באמת הגיעו להמונים שהחלו 'להירפא' ולהימשך כדבורים אל הדבש המתוק. במקביל, ההזנה המעמיקה של תורת החסידות ולא רק של בשורתה, המשיכה לחלחל בקרב יחידי סגולה, שהפכו לדמויות ה'צדיקים', אלו שהנהיגו את המהפכה ותיווכו את בשורת החסידות לציבור הרחב. בתוך זמן קצר מאוד המהפכה שינתה את כל פני היהדות של מזרח אירופה לבלי הכר.

לגלות לבד

פתחנו בסיפורו של הבעל־שם־טוב, משום שכדי להיכנס לפגישה הראשונה עם בעל התניא אנחנו צריכים לעשות קצת שיעורי בית ולהכיר את הרקע על המחבר, מה שיעזור לנו מאוד להבין את עולמו ואת השיחה אתו. רבי שניאור זלמן[®], מחבר הספר שאנחנו עומדים ללמוד, היה בן הדור השני למהפכה. הוריו היו מאנשי הרשת המחתרנית של הבעל־שם־טוב, המכונים 'נסתרים', והיוו את התשתית הארגונית לפריצה האדירה והמהירה של הבעל־שם־טוב במזרח אירופה.

הוא גדל בתוך חממה חסידית מבחינה רעיונית, למרות ששמו המפורש של המנהיג, רבי ישראל בעל־שם־טוב, לא נהגה מעולם בבית. הייתה זו הנחיה מפורשת של הבעל־שם־טוב שלא לגלות לשניאור זלמן הקטן מיהו המורה הגדול. ההורים רבי ברוך ורבקה, סבו אבי אמו רבי אברהם הגנן, המדריך הרוחני האישי של הנער ה'עילוי' הצדיק רבי ישכר דוב מליובאוויטש[®], שהיו כולם מאנשי הבעל־שם־טוב, שמרו מפניו את סודו של הבעל־שם־טוב. שיגלה לבד, בכוחות עצמו.

המסע העצמאי של רבי שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן אל זרועות החסידות, שהתאפיין באי־ודאות גדולה ולעיתים נדמה היה שהוא פונה לכיוונים אחרים עתיד להיות אבן דרך במשנתו ובדרך חייו של אדמו"ר הזקן.

כילד וכמתבגר רבי שניאור זלמן למד את התורה על כל חלקיה, ובהעמקה גדולה. כילד צעיר ממש הוא התפרסם כעילוי חד־פעמי, מהחומר ממנו עשויים

אחד בדור. כשהוא בן שלוש־עשרה בלבד כינו אותו חכמי הדור בתארים מופלאים השמורים לגאונים חד־פעמיים.

באותם ימים, ידע תורני פָּלֵל לא רק בקיאות בתלמוד ובהלכה אלא גם קבלה ופילוסופיה יהודית. גדולי הרבנים עסקו בכך, גם אלה שלא קיימו קשרים כלשהם עם החסידות. בעל התניא התפרסם, שוב, עוד בצעירותו, כתופעה חד־פעמית של ידע, עומק וסמכות. צעירים בני תורה היו כפופים לו, וקיבלו ממנו הדרכה בעבודת ה', הדרכה אותה פיתח על בסיס כל ספרות חז"ל לגווניה ובמיוחד על פי ספרי השָׁל"ה הקדוש[®].

רק אחרי שבנה לעצמו ולתלמידיו שיטה מבוססת היטב בעבודת ה', הגיע אל רבי דובער, המגיד ממזריטש[®]. שם קיבל את תורת החסידות של הבעל־שם־טוב ברמה העמוקה ביותר. אחד מחבריו הטובים, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב[®] אמר "כולנו אכלנו מאותה הצלחת, והוא - בעל התניא - קיבל את החלק השָׁמֵן". ה'מגיד' סמך עליו את ידיו לכמה משימות גדולות, כמו כתיבת שולחן ערוך חדש.

רבי שניאור זלמן היה יסודי מאין כמותו. כתיבת שולחן ערוך איננה משימה קלה. כמו גם משימה אחרת שלקח על עצמו: עריכת סידור תפילה כך שיתאים לפי כל כללי ההלכה, הדקדוק והקבלה. העבודות האלו התאימו לרבי שניאור זלמן באופן מיוחד, לא רק בגלל גדולתו הנדירה בתורה אלא בעיקר בשל תכונת היסודיות שאפיינה אותו.

ייתכן, שזו הסיבה לכך שהבעל־שם־טוב שאף שרבי שניאור זלמן יגלה את דרכו בכוחות עצמו. אדם כזה לא יכול לחיות מכוח אחרים, הוא חייב לפלס בעצמו את נתיב חייו. וכפי שמיד נראה, את הגישה הזו רבי שניאור זלמן הנחיל גם לתלמידיו.

עם הצדיק או לבד

פתחנו בכך שהבעל־שם־טוב דיבר בשני קולות: קול גבוה אל ההמונים וקול שקט ופנימי למעגל התלמידים הקרובים, שנקרא ה'חֶבְרָא קְדִישָׁא'.

רבי שניאור זלמן סבר שאת הרעיונות ה'פנימיים' של הבעל־שם־טוב אפשר לערוך בצורה יסודית, שתיתן פשר לתורה ולמצוות, לחיים ולאתגרים, למלחמת היצר ולהתנהלות בחיים. הכלים האלו לא חייבים להימסר מפה

לאוזן. אם נכתוב אותם בצורה מסודרת ושיטתית, כל אדם יוכל ללמוד אותם ולהפוך בעצמו למקריין־אור.

הרעיון הזה היה מהפכני.

חשבו על מהפכה שמתחוללת באמצעות שליחי הבעל־שם־טוב, המלהיבים את ההמון בדיבורי־אמונה, מעשי מופתים והתלהבות דתית מוחצנת. התנועה החסידית התהוותה כמו גלי ים גועשים וסוחפים, והרעידה את החברה היהודית.

ועכשיו חשבו על ספר שיטתי ודקדקני, ערוך להפליא, המגיש את החזון הגדול של הבעל־שם־טוב במתודיקה מאורגנת כמשנה סדורה, מדויקת ומתומכת.

דרכו של בעל־התניא הייתה נתונה לביקורת פנימית, מצד מעגל חבריו הקרוב ביותר. הללו סברו שהנגשת הרעיונות של החסידות להמונים חייבת את תיווכו של הצדיק.

כך התגבשה דמותו של הצדיק; אדם שהעפיל לפסגות של קרבה לבורא תוך התנתקות מחיי החומר. הצדיק דבק באלוקים, בז לעולם הזה, והוא מלא בשמחה תמידיית ואושר עילאי.

כאלו לא חסרו בין תלמידי הבעל־שם־טוב והמגיד. אחד מאלו, שהגיע לעיירה יהודית מנומנמת, העיר את תושביה בעצם נוכחותו. דיי שיסעדו עמו, והוא ישיר ניגון חסידי וירומם את לבם באמצעות 'שיריים' מהצלחת ממנה אכל בקדושה, ומה טוב אם גם יראה להם נס ופלא - הם יתרוממו טפח מעל הקרקע ויקבלו מנת דחף של חיות ושמחה יהודית.

סוג זה של תלות בצדיק נרמז בפסוק² "וְצַדִּיק בְּאֵמוּנָתוֹ יִחְיֶה". את המילה "יחיה" יש לקרוא בניקוד "יְחִיֶּה". לצדיק אמיתי יש את היכולת להרים, 'להעיף לגובה' את האדם ולהחיות לב נרדמים.

בעל התניא הלך בנתיב אחר. הוא האמין בכוחם של האנשים ליצור חריש עמוק בנפשם בכוח עצמם ולא להיות 'נגררים' אחר הצדיק. לשיטתו, הדרך הזו עדיפה על מקבילתה (בשניים: 1) היא מחוללת שינוי משמעותי יותר באדם.